

ЕМОЦІЙНА ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ ДИТИНИ ДО МАТЕРІ ЯК ПРЕДИКТОР ЇЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Крижановська Зореслава

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Kruzhanovska.Zoreslava@vnu.edu.ua,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5986-5725>

Бабак Костянтин

Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна

babakkv@gmail.com,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4008-1744>

Мета. У запропонованій статті здійснено теоретичний аналіз та емпірична верифікація положення про те, що тип прив'язаності дитини до матері є одним із чинників соціальної адаптації першої до шкільного навчання.

Методи. Теоретичний соціально-психологічний аналіз феномену емоційного зв'язку дитини та матері щодо його значення в питанні соціальної адаптації дитини. На основі здійснених теоретичних пошуків та узагальнень було розроблено програму емпіричної перевірки визначених положень, яка реалізовувалась через метод бесіди та опитування.

Результати. Здійснений теоретичний огляд предмету дослідження в науковій літературі дозволив виявити, що серед соціальних чинників які мають вплив на процес адаптації дитини до школи науковцями виокремлюються прискорення темпу життя, підвищення навчальних вимог, зміна життєвих стереотипів та способу життя. Одним із сучасних чинників дитячої адаптації сьогодення є відмінність дошкільного та шкільного освітніх середовищ. Чим варіативнішими стають освітні середовища дошкільного і шкільного дитинства, тим більшої актуальності набувають проблеми забезпечення наступності між ними. Окрім зазначених причин, науковці пропонують звернути увагу на позицію мами, якість прив'язаності дитини до мами, стиль дитячо-батьківських взаємовідносин, власне ставлення мами до освітнього закладу. На думку дослідників, емоційна прив'язаність необхідна для повноцінного психічного розвитку дитини, слугує відчуттям безпеки, сприяє власному розвитку, успіху

та соціалізації. Здійснене емпіричне дослідження дало можливість підтвердити думку науковців щодо впливу типу прив'язаності дитини до мами на процес її адаптації до шкільного середовища. Відтак діти з надійним типом прив'язаності адаптовувались до школи найбільш успішно та емоційно спокійно, характеризувалися легкістю контакту з однолітками та вчителем.

Висновки. В роботі проаналізовано соціальні та особистісні чинники, з якими зустрічаються діти в процесі їх соціальної адаптації до школи. Доведено, що серед низки умов, які мають вплив на особистість дитини, коли вона починає процес навчальної діяльності, є тип прив'язаності з матір'ю, її підтримка та допомога.

Ключові слова: емоційний контакт, материнсько-дитячі взаємини, материнська підтримка, надійний тип прив'язаності, навчальна діяльність.

Kryzhanovska Zoreslava, Babak Kostiantyn. The emotional attachment of the child to the mother as a predictor of its social adaptation to school education.

Purpose. The proposed article provides a theoretical analysis and empirical verification of the position that the type of attachment of the child to the mother is one of the factors of social adaptation of the first to school.

Methods. Theoretical socio-psychological analysis of the phenomenon of emotional connection between child and mother in relation to its importance in the issue of social adaptation of the child. Based on the theoretical research and generalizations, a program of empirical verification of certain provisions was developed, which was implemented through the methods of conversation and survey.

Results. A theoretical review of the subject of research in the scientific literature revealed that among the social factors that influence the process of adaptation of the child to school, scientists single out the acceleration of life, increasing educational requirements, changing life stereotypes and lifestyles. One of the modern factors of children's adaptation today is the difference between preschool and school educational environments. The more varied the educational environments of preschool and school childhood, the more relevant the problems of ensuring continuity between them. In addition to these reasons, researchers suggest paying attention to the position of the mother, the quality of the child's attachment to the mother, the style of child-parent relationship, the mother's own attitude to the educational institution. According to researchers, emotional attachment is necessary for the full mental development of the child, serves as a sense of security, promotes self-development, success and socialization. environment. As a result, children with a reliable type of attachment adapted to school most successfully and emotionally calmly, characterized by easy contact with peers and teachers.

Conclusions. The paper analyzes the social and personal factors that children encounter in the process of their social adaptation to school. It has been proven that a number of conditions that affect a child's personality when he or she begins the learning process include the type of attachment to the mother, her support, and help.

Key words: emotional contact, maternal-child relationships, mother's support, reliable type of attachment, educational activity.

Крыжановская Зореслава, Бабак Константин. Эмоциональная привязанность ребенка к матери как предиктор ее социальной адаптации к школьному обучению.

Цель. В предложенной статье проведен теоретический анализ и эмпирическая верификация положения о том, что тип привязанности ребенка к матери является одним из факторов социальной адаптации первого к школьному обучению.

Методы. Теоретический социально-психологический анализ феномена эмоциональной связи ребенка и матери по поводу его значения в вопросе социальной адаптации ребенка. На основе осуществленных теоретических поисков и обобщений была разработана программа эмпирической проверки определенных положений, которая реализовывалась методом беседы и опроса.

Результаты. Осуществленный теоретический обзор предмета исследования в научной литературе позволил выявить, что среди социальных факторов, оказывающих влияние на процесс адаптации ребенка к школе, учеными выделяются ускорение темпа жизни, повышение учебных требований, изменение жизненных стереотипов и образа жизни. Одним из современных факторов детской адаптации настоящего является отличие дошкольной и школьной образовательных сред. Чем вариативнее становятся образовательные среды дошкольного и школьного детства, тем большую актуальность приобретают проблемы обеспечения преемственности между ними. Кроме указанных причин, ученые предлагают обратить внимание на позицию мамы, качество привязанности ребенка к маме, стиль детско-родительских взаимоотношений, отношение мамы к образовательному учреждению. По мнению исследователей, эмоциональная привязанность необходима для полноценного психического развития ребенка, служит ощущением безопасности, способствует собственному развитию, успеху и социализации. Дети с надежным типом привязанности адаптировались к школе наиболее успешно и эмоционально спокойно, характеризовались легкостью контакта со сверстниками и учителем.

Выводы. В работе проанализированы социальные и личностные факторы, с которыми встречаются дети в процессе их социальной адаптации к школе. Доказано, что среди ряда условий, оказывающих влияние на личность ребенка, когда он начинает процесс учебной деятельности, есть тип привязанности с матерью, ее поддержка и помощь.

Ключевые слова: эмоциональный контакт, материнско-детские отношения, материнская поддержка, надежный тип привязанности, учебная деятельность.

Вступ. В сучасній психологічній науці прив'язаність є основним поняттям, яке описує ставлення дитини до близького дорослого, яким

в ранньому онтогенезі є мати. Феномен прив'язаності дитини до матері (Боулбі, 2003) знаходиться в центрі уваги дослідників, як чинник якості людських взаємовідносин. Прив'язаність має велике значення для формування ефективної материнської поведінки, пристосування дитини до навколишнього світу, її гармонійного розвитку. При цьому, прив'язаність між немовлям та доглядаючим дорослим не є вродженою, а має сформуватися впродовж першого року життя дитини і визначається позицією матері, її здатністю до співпереживання та емоційної підтримки. Відповідно, цей час є визначальним і детермінуючим у формуванні прив'язаності різної якості (Ainsworth, 1983), яка в подальшому зумовлює розвиток пізнавальних, комунікативних, емоційних можливостей дитини, які безпосередньо впливатимуть на особливості її соціальної адаптації.

В центр нашого дослідження є процес шкільної адаптації дитини, так як увага більшості досліджень в цьому періоді життя прикута до розвитку когнітивної сфери дитини, її базових соціальних навичок, в той час, як тип прив'язаності знаходиться в фокусі незначної дослідницької уваги. В шкільний період життя дитини продовжується її входження в дорослий світ людей, оволодіння нормами та правилами поведінки, соціальними ролями, засвоєння більш складних форм діяльності. Готовність до школи – процес багаторівневий, і не зводиться до формування відповідних знань, навичок та умінь, а має враховувати узгодженість самооцінок, очікувань та домагань дитини з її можливостями та реальністю соціального середовища.

Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні наукових досліджень та емпіричній перевірці впливу типу прив'язаності дитини на рівень її адаптації в шкільному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Зміна соціального середовища практично завжди пов'язана для дитини з труднощами адаптаційного періоду. На думку низки вчених, до несприятливих чинників, які можуть сприяти проявам шкільної дезадаптації у дітей, належать прискорення темпу життя, підвищення навчальних вимог, зміна життєвих стереотипів, зміна способу життя. Одним із чинників сьогодення, який впливає на адаптацію дитини до школи є відмінність дошкільного та шкільного освітніх середовищ (Belsky, 1999). Чим варіативнішими стають освітні середовища дошкільного і шкільного дитинства, тим більшої актуальності набувають проблеми забезпечення наступності між ними. Якщо раніше дитина переходила

зі “звичайного” дитячого садка до “звичайної” школи (інших просто не було), то сьогодні освітня ситуація кардинально змінюється. Різні, але при цьому досить стійкі освітні програми та моделі, мають свої характерні особливості та суспільне визнання починають центрувати не лише освітній процес, а й весь спосіб життя дитячих садків, перетворюючи їх на сукупність специфічних освітніх середовищ.

Аналогічне відбувається у школі. Відомий досвід навчання дітей в експериментальних класах, освітнє середовище яких визначається використанням нових педагогічних систем та технологій. Розвиваючий ефект освітнього середовища закріплюється в дитині у вигляді психологічних і особистісних новоутворень – пізнавальних установок, готовності до певного стилю педагогічної взаємодії, особистісних смислів, ціннісних орієнтацій, рівнів розвитку знань, умінь і навичок, здібностей та інше.

Тому слід також врахувати цей чинник для адаптації дитини, так як, приймаюче освітнє середовище задає незвичну систему вимог, іншу міру інтелектуальної та особистісної самостійності, ініціативи та відповідальності, передбачає інший стиль педагогічних взаємодій й інші особливості для адаптації.

Окрім умов соціального середовища науковці пропонують звернути увагу на особистісні характеристики дитини, які зумовлені позицією мами, її готовністю до прийняття, емоційної підтримки, турботи та уваги (Belsky, 1999). Серед основних чинників цього процесу вчені виділяють якість прив’язаності дитини до мами, стиль дитячо-батьківських взаємовідносин. Емоційна прив’язаність, таким чином, необхідна для повноцінного психічного розвитку дитини, слугує відчуттям безпеки, сприяє власному розвитку, успіху та соціалізації (Боулбі, 2003). При цьому, будучи нормативним в процесі розвитку новоутворенням, прив’язаність може бути різною за змістовними характеристиками, в залежності від поведінки матері, тобто її чуйності, емоційного прийняття, послідовного реагування на сигнали дитини. При цьому вплив прив’язаності до матері не обмежується ранніми етапами дитинства, а поширюється далі, навіть на дорослі етапи життя (Смирнова, 1995).

В новій незнайомій ситуації дитина з надійною прив’язаністю активно досліджує оточення в присутності мами, засмучуються, коли вона йде, радіє, коли повертається, а близькість з нею допомагає

дитині подолати стрес. Якщо мама поряд, дитина проявляє інтерес та прихильність до незнайомої людини; без страху йде на контакт.

Діти з ненадійною тривожно-амбівалентною прив'язаністю, опинившись в новій ситуації, можуть триматись поряд з мамою та навіть в її присутності проявляти дуже слабку дослідницьку активність. У випадку розлуки з мамою, вони переживають сильний стрес. Та, коли вона повертається, ці діти відчують суперечливі емоції: з одного боку, тягнуться до мами, але, ображаючись на розлуку з нею, відштовхують її. Такі малюки не довіряють незнайомцям, навіть в присутності мами.

За нових обставин діти з унікаючою прив'язаністю не проти розлуки з мамою та не звертають уваги на її повернення. Діти такого типу прив'язаності здатні товаришувати з незнайомцями, та, водночас, можуть їх ігнорувати та уникати, як і маму.

Відповідно, адаптаційний період до нового соціального середовища у дітей з різними типами прив'язаності проходить по-різному. В більшості випадків легка форма адаптації властива дітям з надійною прив'язаністю, адаптації середньої важкості – дітям з тривожно-амбівалентною прив'язаністю, важка – також корелює з ненадійною прив'язаністю, переважно унікаючого типу. Зрештою, спостерігаючи за поведінкою дитини в нових для неї соціальних умовах, можна прослідкувати в неї виникнення комплексу психологічних проявів, серед яких буде виявлятися її “базова внутрішня модель” (Боулбі, 2003).

Методи та процедура дослідження. Методи дослідження включали: аналіз наукової літератури з заявленої проблеми, збір емпіричних даних. Серед емпіричних методик були використані: бесіда з вчителем, спрямована на виявлення особливостей адаптації дітей до шкільного закладу та опитувальники: тест тривожності (Темпл Р., Дорки М., Амен В.), опитувальник на оцінку типу прив'язаності до матері в молодшому шкільному віці (Пузирьова, 2007). В дослідженні взяли участь учні перших класів, в чисельності 57 осіб. Вік досліджуваних – 6 – 7 років. Дослідження тривало впродовж вересня.

Обговорення результатів. Одним із кроків нашої дослідницької програми було вивчення рівня тривожності досліджуваних дітей за допомогою тесту тривожності (Темпл Р., Дорки М., Амен В.). Експериментальний матеріал тесту складається з

14 малюнків розміром 8,5 – 11 см. Кожен малюнок відображає типову ситуацію життя для молодшого школяра та виконаний у двох варіантах: для дівчинки (на малюнку зображено дівчинку) і для хлопчика (хлопчика). Обличчя дитини на малюнку не промальоване, є лише контур голови. Кожне тестове завдання забезпечене двома додатковими малюнками дитячої голови: усміхнене обличчя дитини та сумне. У процесі дослідження дитині показують малюнки в визначеному процедурному порядку один за одним та пропонують визначити емоційний стан зображеної дитини. У бланку фіксується вибір дитиною позитивного чи негативного емоційного стану (Литвинова, 2012).

Результати дослідження за допомогою тесту тривожності (Темпл Р., Дорки М., Амен В.) дало можливість розподілити дітей за індексом тривожності (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних (n=57) за показником шкільної тривожності

Індекс тривожності ІТ	Низький	Середній	Високий
Кількість дітей,	14	27	16
%	(24,5 %)	(24,73%)	(28 %)

Таким чином, аналізуючи отримані результати дослідження рівня вираженості шкільної тривожності можна констатувати, що більша частина дітей (n=27) володіють середнім, 16 дітей – високим рівнем тривожності, а низька тривожність виявлена у 14 дітей. Окрім числового вираження ознаки, ми проаналізували ті ситуації, які найбільше вибирали діти з різними рівнями тривожності. Відтак, для дітей з високим рівнем тривожності небезпечними були малюнки, які моделювали наступні ситуації: “Об’єкт агресії”, “Гра зі старшими дітьми”, “Агресивна напад”, “Ізоляція”. “Укладання спати на самоті”, “Догана”, “Ігнорування”, “Дитина з батьками”, “Дитина і мати з немовлям”. “Одягання”, “Їжа на самоті”. Тобто, ці ситуації моделюють стосунки дитина-дитина та дитина-дорослий. Найменш небезпечними для цієї групи дітей виявилися наступні ситуації: “Умивання”, “Збирання іграшок”, тобто такі, що моделюють повсякденні дії дитини.

Діти з середнім рівнем тривожності найчастіше робили негативні емоційні вибори в ситуаціях, зображених на малюнках: № 2

(“Дитина і мати з немовлям”), № 7 (“Умивання”), № 9 (“Ігнорування”) і № 11 (“Збирання іграшок”), № 4 (“Одягання”). Також ці діти робили негативні вибори в ситуаціях “Об’єкт агресії”, “Гра зі старшими дітьми”, “Агресивна напад”, “Ізоляція”, “Догана”, “Дитина з батьками”. Тобто, серед обраних негативних ситуацій є знову ж таки ті, що стосуються відносин з дітьми та батьками, а також ті, що відображають повсякденні дії дитини.

Серед негативних виборів дітей з низьким рівнем тривожності найбільших виборів мали ситуації “Агресивна напад”, “Об’єкт агресії”, “Гра зі старшими дітьми”, в той час як ситуації взаємин з батьками та ситуації щоденного життя мали для дітей позитивне емоційне забарвлення.

Резюмуючи отримані результати тестування, слід зауважити, що незадовільний характер емоційних переживань дітей пов’язаний, перш за все, із переживаннями які виникають у батьківській взаємодії, а далі проєктуються на інші форми взаємин дитини в соціальному просторі.

Наступним в дослідженні був використаний опитувальник на оцінку типу прив’язаності до матері в молодшому шкільному віці (Пупирьова, 2007). За допомогою опитувальника нам вдалося виявити домінуючий тип прив’язаності: надійний, унікаючий та амбівалентно-тривожнай. Проаналізовані результати досліджень дітей представляємо їх у таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних дітей (n=57) за типами прив’язаності до матері (опитувальник Е.В. Пупирьова)

Тип прив’язаності	Надійний	Унікаючий	Амбівалентно-тривожний
Кількість дітей,	21	5	31
%	(26,8 %)	(8,7 %)	(54,3 %)

Результати дослідження засвідчують, що поширеними типами прив’язаності у молодших школярів виявились амбівалентно-тривожний (n=31), надійний (n=21) та унікаючий – (n=5). Згідно концепції Дж. Боулбі найоптимальнішим типом є надійний, який сприяє гармонійному розвитку дитини. Мама таких дітей здатні сприймати стан дитини та розуміти причини його виникнення, відчувати позитивні емоції під час взаємодії з дитиною, проявляти

емпатію, прагнуть до тілесного контакту, проявляють емоційну підтримку та позитивно оцінюють себе в якості батьків. Діти з цим типом прив'язаності відносно легко входять в контакт з однолітками та спокійно пізнають довкілля. Вони прагнуть поділитися з оточуючими своїми враженнями, таємницями, враженнями, готові прийняти допомогу інших.

Інша картина взаємодії мам з дітьми відмічається у випадку складностей з входженням дитини до освітнього закладу. У дітей з ненадійними типами, ставлення мами до дитини характеризується: високим рівнем суворості у вихованні, значною емоційною дистанцією у взаємовідносинах, низьким рівнем сприйняття потреб дитини, низькою або середньою мірою співпраці. Частіше за все під час несприятливого проходженні адаптації відзначається дефіцит наступних характеристик емоційної взаємодії: готовність матері до співчуття, емоційного сприйняття, прагнення до тілесного контакту, орієнтація на стан дитини в процесі побудови взаємодії.

За наявності дефіциту прояву характеристик емоційної сторони дитячо-батьківської взаємодії можна сказати про дисгармонійні емоційні взаємовідносини матері з дитиною. Найбільш значущими характеристиками емоційної взаємодії матері та дитини, з точки зору проходження процесу адаптації дитини до умов навчального закладу є: здатність мами до співчуття дитині (емпатія), орієнтація на стан дитини при побудові взаємовідносин та вміння впливати на її емоційний стан. Показовим у цьому відношенні є також низький рівень сприйняття себе в ролі матері. Діти ж з ненадійними типами можуть важко входити в контакт, бути стривоженими, непевними. Вони неініціативні, можуть не приймати допомогу інших, негативно сприймають взаємодію з іншими.

Порівняння результатів по кожній дитині за двома методиками дала можливість відслідкувати, що для більшості дітей з тривожно-амбівалентним типом прив'язаності характерний середній ($n=17$) та високий ($n=14$) рівень тривожності. Для дітей унікального типу прив'язаності був характерний середній ($n=3$) та високий ($n=2$) рівні, для дітей надійного типу – низький ($n=14$) та середній ($n=7$) рівень тривожності.

Відтак, результати опитувальників дали можливість засвідчити зв'язки між рівнями тривожності дітей в процесі адаптації до школи та типами їхньої прив'язаності. Діти, які спокійно вели себе в

присутності матері і демонстрували надійний тип, найлегше адаптовувались до нового колективу та соціальної ситуації. В той час, як діти з ненадійними типами, навпаки, мали різні бар'єри адаптації, що підтверджує твердження про те, що впродовж першого року життя в дитини формується “внутрішня базова модель” (Боулбі, 2003). Вона презентує нерозривний та взаємозумовлений зв'язок себе та іншого. Дитина сприймає себе крізь ставлення до неї близького дорослого, а цього дорослого крізь те, як він до неї ставиться. У випадку надійної прив'язаності дитина сприймає себе як люблячу, гідного поваги, сміливу, розумну, а близького дорослого – як джерело любові, захисту та поваги. У випадку ненадійної прив'язаності, вона сприймає себе як відторгнену, нелюбиму, не здібну, а дорослий стає джерелом страху та небезпеки.

Висновки і перспективи. Підводячи підсумки здійсненого дослідження, зазначимо, що початок навчання дитини у школі може бути для неї кризовим та потребує своєї уваги з боку дорослих. Результати здійсненого дослідження довели, що серед чинників соціальної адаптації дитини можна виділити її тип прив'язаності та характер емоційної взаємодії з матір'ю. Було встановлено, що діти з надійним типом прив'язаності володіли низьким рівнем тривожності в новому соціальному середовищі та легше адаптовувалися до нього. В той час як діти з ненадійними типами були більш емоційно вразливими та тривожними. Резюмуючи, можна стверджувати про те, що врахування особливостей взаємодії дитини із основною фігурою її життя – мамою, допоможе забезпечити сприятливі умови для адаптації та дозволить організувати плавний перехід до нового етапу її соціального виховання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ширшого ряду особистісних характеристик адаптації дитини, які корелюють з типом її прив'язаності.

Література.

1. Боулбі, Дж. (2003). *Привязанность*. Москва: Гардарики.
2. Боулбі, Дж. (2012). *Создание и разрушение эмоциональных связей*. Москва: Академический проект.
3. Ainsworth, M. D. (1983). A sketch of a career. In A. N. O'Connell & N. E. Russo (Eds.) *Models Of Achievement: Reflections Of Eminent Women In Psychology*. (pp. 200-219). New York: Columbia University Press.

4. Belsky, J. (1999), Modern evolutionary theory and patterns of attachment. In J. Cassidy & P. R.
5. Sessa I, D'Errico F, (2020). Poggi I and Leone G (2020) Attachment Styles and Communication of Displeasing Truths. *Front. Psychol.* 11:1065. doi: 10.3389/fpsyg..01065
6. Bartholomew K. (1990). Avoidance of intimacy: an attachment perspective. *J. Soc. Pers. Relationsh.* 7 147–178. DOI: <https://doi.org/10.1177/0265407590072001>
7. Kamza, A., (2019). Attachment to mothers and fathers during middle childhood: an evidence from Polish sample. *BMC Psychol* 7, 79 <https://doi.org/10.1186/s40359-019-0361-5>
8. Bornstein, M. H., Suwalsky, J. T., & Breakstone, D. A. (2012). Emotional relationships between mothers and infants: knowns, unknowns, and unknown unknowns. *Development and psychopathology*, 24(1), 113–123. <https://doi.org/10.1017/S0954579411000708>
9. Bartholomew K., Horowitz L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *J. Pers. Soc. Psychol.* 61 226–244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
10. Смирнова, Е.О., Радева, Р. (1999). Развитие теории привязанности. *Вопросы психологии*, 1. 105–116.
11. Галушко И. Г., Микерова Г. Г., Чебелко А. Г. (2017). Успешная адаптация первоклассников к обучению в школе как следствие взаимодействия учителя и родителей. *Концепт*, Т. 34, 47–54.
12. Литвинова, Н. А. (2012). *Роль психофизиологических показателей в механизме адаптации к умственной деятельности*. Кемерово: КГУ.
13. Дерманова, И.Б. (Ред.). (2002) *Диагностика эмоционально-нравственного развития*. СПб.: Речь.
14. Пупырева, Е.В. (2007). *Эмоциональная привязанность к матери как фактор становления автономии личности в младшем школьном возрасте* (Дис. канд. психологических наук). Москва
15. Крижановська, З. (2021). Надійний тип прив'язаності як основа розвитку психічного здоров'я дитини. *Сучасні психологічні тенденції підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика*, тези доповідей II міжнарод. міждисциплінар. конференції. Харків.

References

1. Bowlby, J. (2003). *Priwjazannost [Attachment]*. Moskwa: Gardariki [in Russian].
2. Bowlby, J. (2012). *Sozdanie i razruschenie emozhyonalnyh swjazej [Making and breaking emotional bonds]*. Moskwa: Academicheskij Project [in Russian].
3. Ainsworth, M. D. (1983). A sketch of a career. In A. N. O'Connell & N. E. Russo (Eds.) *Models Of Achievement: Reflections Of Eminent Women In Psychology*. (pp. 200-219). New York: Columbia University Press.
4. Belsky, J. (1999), *Modern evolutionary theory and patterns of attachment*. In J. Cassidy & P. R.

5. Sessa I, D'Errico F, (2020). Poggi I and Leone G (2020) Attachment Styles and Communication of Displeasing Truths. *Front. Psychol.* 11:1065. doi: 10.3389/fpsyg.01065
6. Bartholomew K. (1990). Avoidance of intimacy: an attachment perspective. *J. Soc. Pers. Relationsh.* 7 147–178. <https://doi.org/10.1177/0265407590072001>
7. Kamza, A., (2019). Attachment to mothers and fathers during middle childhood: an evidence from Polish sample. *BMC Psychol* 7, 79 <https://doi.org/10.1186/s40359-019-0361-5>
8. Bornstein, M. H., Suwalsky, J. T., & Breakstone, D. A. (2012). Emotional relationships between mothers and infants: knowns, unknowns, and unknown unknowns. *Development and psychopathology*, 24(1), 113–123. <https://doi.org/10.1017/S0954579411000708>
9. Bartholomew K., Horowitz L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *J. Pers. Soc. Psychol.* 61, 226–244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
10. Smirnova, E.O., Radeva, R. (1999). Razwitiie teorii priwjazannosti [The development of attachment theory]. *Woprosy psychology - Psychology issues*, 1. 105-116 [in Russian].
11. Galushko I.G., Mikerova G.G., Chebelko A.G. (2017). Uspeschnaja adaptazhija perwoklasnikow k obucheniju w schkole kak sledstwie wzaimodejstwija uchitelja i roditelej [Successful adaptation of first-graders to schooling as a result of interaction between teacher and parents]. *Concept - Concept*, 34, 47–54 [in Russian].
12. Litvinova, N.A. (2012). *Rol psichofiziologicheskich pokazatelej w mechanizme adaptazii ymstvennoj dejatelnosti [The role of psychophysiological indicators in the mechanism of adaptation to mental activity]*. Kemerovo: KSU [in Russian].
13. Dermanova, I.B. (Ed.). (2002) *Diagnostica emozhionalno-nrawstwenного razwitija [Diagnostics of emotional and moral development]*. SPb .: Rech [in Russian].
14. Pupyreva, E.V. (2007). Emotionalnaja priwjazannost k materi kak faktor stanowlenija awtonomii lichnosti w mladschem schkolnom wozwraste [Emotional attachment to the mother as a factor in the formation of personality autonomy at primary school age]. *Candidate's thesis*. Moskwa [in Russian].
15. Krizhanovska, Z. (2021). Nadijnuj tup pruw jazanosti jak osnowa rozwutku psuchichnoho zdorow ja dutunu [A reliable type of attachment as a basis for the development of a child's mental health]. *Suchasni psuchologichni tendenziji pidtrumku ta widnowlennja psuchichnogo zdorowji osobustosti: teorija ta praktuka, tezu dopowidej II mizhnarod. Mizhduszhuplinarnoji konferenziji - Current psychological trends in maintaining and restoring the mental health of the individual: theory and practice, abstracts of reports II International. interdisciplinary. conference*. Charkiw [in Ukrainian].

Received: 28.10.2021

Accepted: 12.11.2021